

УДК 371.026.9

Є.В. ПРАНОВА

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА КОМПОНЕНТІВ ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У статті наведено структуру компонентів валеологічної спрямованості в майбутніх фахівців фізичного виховання, а саме висвітлено спеціально-діяльнісний і особистісний компоненти.

Ключові слова: валеологічна спрямованість, здоровий спосіб життя, структура, компоненти.

На етапі зростання інтересу соціуму до здорового способу життя стає актуальним питання валеологізації освіти. Ми вважаємо, що одним з найбільш ефективних способів змінити ситуацію на краще є посилення валеологічної спрямованості в майбутніх фахівців фізичного виховання, тому що саме ці спеціалісти мають особливо значущий вплив на загальну ситуацію. Оскільки фундаментальний підхід до вирішення цієї проблеми потребує комплексного структурного підходу, ми побудували модель загальної структури валеологічної спрямованості [1]. Дослідженню сутності та структури двох структурних компонентів валеологічної спрямованості, а саме спеціально-діяльнісного то особистісного, необхідно приділити більше уваги

Мета статті – визначити сутність і провести структурний аналіз спеціально-діяльнісного й особистісного компонентів валеологічної спрямованості в майбутніх фахівців фізичного виховання.

У сучасному науковому середовищі приділяється багато уваги питанням валеологізації освіти. Так, цьому питанню присвятили свої праці І. Бердніков, М. Лук'янченко, В. Ольшанский, О. Попович та ін. Проблеми здорового способу життя й формування відповідних навичок досліджували О. Попович, Т. Шаповалова, А. Міненко. Але, незважаючи на високий рівень зацікавленості цією проблемою, недостатньо уваги, на нашу думку, приділено структуризації базових понять. Тому ми хотіли б висвітлити своє бачення структурних компонентів валеологічної спрямованості в майбутніх фахівців фізичного виховання.

Спершу проаналізуємо *спеціально-діяльнісний компонент валеологічної спрямованості* професійної освіти. При висвітленні цього компонента необхідно зазначити, що в контексті нашої статті термін “спеціально-діяльнісний” більшою мірою спирається на технологію валеологічного процесу. Проаналізувавши термін “технологія”, можна дійти висновку про те, що довгі роки це поняття асоціювалося з якоюсь виробничою діяльністю людини, але останнім часом інтерес виріс і з боку валеологопедагогічних досліджень. Однією з основних причин такої зацікавленості,

на нашу думку, є фактична відсутність проміжної ланки між теорією і практикою валеологічної діяльності. У процесі еволюції (до появи валеологічної науки) поняття “технологія” зазнало зміни змісту від “технології в освіті” до “педагогічної технології” [4]. Тобто спочатку технології в педагогічній діяльності згадували лише в розрізі застосування технічних засобів навчання (ТЗН), згодом – з використанням програмування й системного аналізу діяльності педагога, вивченням і узагальненням набутого досвіду.

Так, Н. Шуркова у своїй праці “Педагогічна технологія” визначає поняття “технологія” як комплекс прийомів педагогічного впливу на вихованця або групу виховуваних [5]. При цьому автор особливо відзначає місце, відведене для самостійності фахівця (у цьому разі – вчителя) у виборі прийомів впливу. Також Н. Шуркова зауважує, що педагогічний, а тому й валеологічний, вплив досягає свого максимального результату в тому випадку, коли враховуються індивідуальні особливості виховуваних, рівень майстерності й характер вихователя, характер відносин у колективі. І. Бердников у своїй праці [3] дав таке визначення поняття валеологічної технології: “Валеологічна технологія є комплексний інтегративний процес активного використання системи знань, ідей (педагогіки, філософії, психології, фізіології, медицини), що включає засоби, методи і способи організації валеологічної діяльності, управління цим процесом для досягнення поставленої мети”. На наш погляд, вищезазначене визначення валеологічної технології найбільш повно відображає сутність поняття, адже в ньому:

- згадується узагальнювальний (інтегративний) характер валеологічної діяльності;
- передбачено гуманістичний підхід до валеологічного процесу (в якому людина, використовуючи різні способи, методи й засоби, впливає на здоров’я та спосіб життя всіх учасників процесу);
- вказано на той факт, що валеологічний процес за допомогою технології забезпечується на всіх етапах вирішення проблем (завдань): від етапу аналізу до оцінювання.

При такому висвітленні поняття валеологічної технології відкривається перспектива для визначення спеціально-діяльнісного компонента на базі сукупності валеологічних та педагогічних завдань. Теоретичний аналіз літературних джерел дає нам змогу виділити такі групи валеологічних завдань: *аналітичні* – повний аналіз валеологічного процесу, його складових і зв’язків між ними; *конструктивно-футурологічні* – побудова унітарного валеологічного процесу з урахуванням мети валеологічної діяльності, формулювання і прийняття рішення, передбачення результатів та різних результатів прийнятих рішень; *організаційні* – здійснення найбільш прийнятних варіантів валеологічного процесу, комбінування різних видів діяльності у валеологічному процесі; *інтегративно-інформаційні* – збір, переробка та збереження інформації про життя валеологічної системи.

Аналітична діяльність (під час вирішення однойменних завдань) педагога, який володіє адекватними вміннями, надасть йому можливості стрімко

й ефективно реагувати на зміни особистості та колективу, що відбуваються в процесі валеологічної діяльності. При цьому акцентуємо увагу на тому, що педагог повинен давати об'єктивну оцінку абсолютно всім учасникам, залученим до валеологічної діяльності, у першу чергу, собі.

При реалізації технологічного підходу до валеологічної діяльності неминучим є вирішення *конструктивно-футурологічних* завдань, зміст яких у процесі постановки цілей, які досягаються валеологічним процесом, побудові моделей та прогнозуванні вектора його розвитку. Універсальна мета діяльності відображена в державному стандарті освіти і професіограмі спеціаліста. Звичайно, ми розуміємо, що на практиці досить складно відстежити момент, коли в окремого учасника процесу сформувалися необхідні вміння й навички. Але системні цілеспрямовані дії педагога (спеціаліста) дають змогу створювати необхідні умови для розвитку потрібних якостей особистості й передбачати етапи її формування. На наш погляд, унаслідок прийняття рішень щодо конструктивно-футурологічних завдань має бути створена канонічна модель валеологічної діяльності, в якій будуть враховані різні варіанти соціально-педагогічних умов і описані наслідки її застосування в цих умовах.

Вирішення *організаційних* завдань вимагає від суб'єкта діяльності високого рівня валеологічних і психологічних знань, вміння організовувати діяльність як окремих особистостей, так і груп, навичок самоорганізації тощо. У процесі вирішення організаційних завдань індивід стикається з різними парадоксами соціально-психологічного характеру, внаслідок чого вдосконалюються його специфічні вміння особистості як учасника валеологічного процесу. У результаті вирішення організаційних завдань суб'єкт отримує актуальні дані про ефективність використовуваних засобів і методів, про поточний стан та можливості валеологічної системи, отримує можливість оцінювати поточну ситуацію.

Інтегративно-інформаційні завдання вимагають постійного оновлення інформації та контролю якості одержуваної інформації. Проблема у вирішенні цих завдань полягає саме у відсутності об'єктивної інформації. На цьому етапі розвитку валеологічної науки все ще відсутні чіткі критерії оцінювання валеологічної діяльності.

Виділені нами групи завдань (рис. 1) є найбільш характерними для суб'єкта валеологічного процесу, але при цьому не заперечують реалізації його творчого потенціалу.

На сьогодні багато вчених визначають *особистісний компонент валеологічної спрямованості* як невід'ємну, об'єднувальну й систематизаційну частину культури особистості як у цілому, так і окремих її складових. Оскільки особистісний компонент валеологічної спрямованості освіти буде націлений саме на формування творчого потенціалу в майбутніх фахівців, визначимо, з яких рис характеру він буде складатися. Уточнимо, що під рисами характеру будемо розуміти стійкі особливості поведінки індивіда, які повторюються в різних ситуаціях [6]. На наш погляд, креативну особистість

серед інших виділяють такі риси: новаторство й незалежність поглядів, прагнення до пізнання нового, сміливість і рішучість у діяльності. Крім того, О. Леонт'єв виділяє ще й такі риси, як: критичність суджень, самотутність, почуття гумору, готовність до ризику тощо [7]. Разом з тим І. Бердников зазначає, що валеологічна діяльність учителя набуває креативного характеру в тих ситуаціях, коли алгоритмічний підхід виявляється нерезультативним [3]. Валеологічна спрямованість освіти передбачає формування таких умінь, як аналіз і синтез навколишніх явищ, морально-етичних відносин між людьми й відносин людини із зовнішнім світом. Крім того, валеологічно спрямована особистість завжди дотримується моральних принципів спілкуванні з усіма представниками соціуму. Перелічені вище риси валеологічно спрямованої особистості стають базисом для розвитку її креативності.

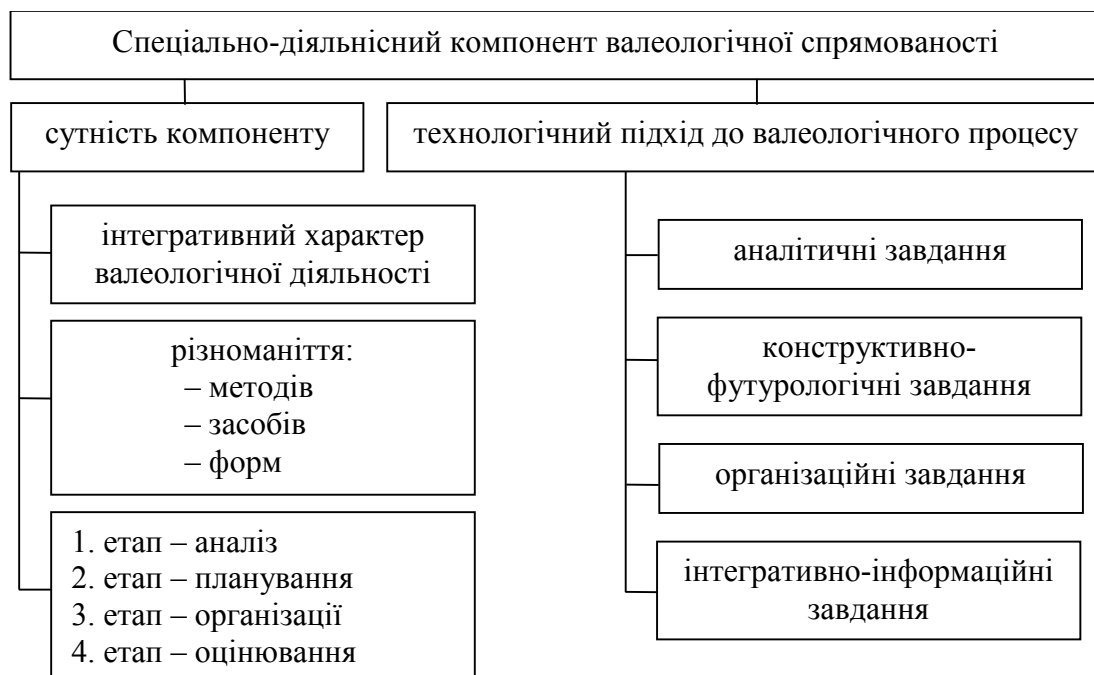

Рис. 1. Структура та показники спеціально-діялісного компонента валеологічної спрямованості майбутніх фахівців фізичного виховання

На наш погляд, вища освіта в сучасному навчальному процесі являє собою не тільки набуття набору професійних (у т. ч. валеологічних) знань і навичок, а й надає можливості усвідомити необхідність реалізації цих знань, умінь і навичок. Саме в процесі здобуття вищої освіти має формуватися потреба в постійному валеологічному самовдосконаленні, що базується на розумінні динаміки розвитку соціуму і його потреб (у т. ч. у постановці й вирішенні нових валеологічних завдань). В останньому сучасному педагогу допоможе розвинений креативний потенціал.

До суб'єктивних умов реалізації в педагогічній практиці особистісного компонента можна віднести знання законів і принципів побудови ефективного навчально-виховного процесу, відповідність стандартам розвиненої, культурної, вихованої особистості, високий рівень валеологічної під-

готовки, володіння сучасними методиками навчання валеологічної діяльності, наявність валеологічного досвіду тощо. Майбутній фахівець у своїй роботі визначає валеологічну спрямованість у трьох ракурсах: спочатку з точки зору розуміння, засвоєння валеологічної культури й діяльності (як об'єкт валеологічного впливу), згодом у процесі життєдіяльності він вивчає своє середовище крізь призму валеологічної діяльності та прищеплює своєму оточенню валеологічні навички, використовуючи при цьому свою креативність. Структуру особистісного компонента подано на рис. 2.

Рис. 2. Структура особистісного компонента валеологічної спрямованості майбутніх фахівців фізичного виховання

Індивідуальні особливості особистості та її креативність знаходять своє відображення в різноманітних методах і способах валеологічної реалізації вчителя. У цьому контексті самореалізація є сферою, в якій розкривається індивідуально-творчий потенціал особистості. Особистісна складова валеологічної спрямованості реалізується через креативні, інтелектуальні, психологічні задатки особистості вчителя.

У розвитку творчого потенціалу майбутнього педагога можна виділити три основні етапи розвитку: теоретичний (вивчення наукового матеріалу, нарощування теоретичної бази фахівця), практичний (застосування наукових знань на практиці, в ході своєї валеолого-педагогічної діяльності, накопичення досвіду), творчий (самостійні планування і реалізація завдань валеологічної спрямованості, засновані на придбаних теоретичних і практичних знаннях, уміннях, навичках). Валеологічна діяльність педагога має креативний характер і спрямована на створення та трансформацію особистості учня. У процесі валеологічної діяльності вчитель постійно відчуває необхідність у креативній самореалізації, самовираженні, з часом ця по-

треба починає домінувати. З точки зору Л. Коган, самореалізація особистості може здійснюватися в таких формах: адаптивній, репродуктивній, креативній тощо [8]. Сучасне освітнє середовище створює всі передумови для переходу до креативної форми самореалізації особистості педагога, яка є більш активною, націленою в майбутнє, на розкриття талантів індивіда.

Відзначимо те, що в педагога має бути прагнення до самопізнання, до самостійної побудови структури особистості. Одним з найважливіших свідчень розвитку особистості педагога є самостійне моделювання та впровадження в життя свого професійного. У процесі самореалізації та самопізнання креативні здібності особистості виявляються повною мірою: з одного боку, індивід усвідомлює себе частиною світу, в якому реалізується його творчий потенціал, з іншого пізнаючи світ, він розвиває свою креативність.

У процесі валеологічної діяльності особистість прагне самореалізуватися, здобути певний соціальний статус, метою чого є самоствердження. Процес аналізу власної діяльності, необхідного особистості для самоствердження, передбачає аналіз своєї креативності, свого валеологічного потенціалу та здібностей.

Висновки. Аналіз сутності дав змогу висвітлити структуру валеологічної спрямованості майбутніх фахівців фізичного виховання, а саме її спеціально-діяльнісний і особистісний компоненти. На наступному етапі наукових розвідок ми маємо намір дослідити існуючі методики формування валеологічної спрямованості.

Список використаної літератури

1. Пранова Є.В. Структура валеологічної спрямованості професійної освіти вчителів фізичного виховання / Є.В. Пранова // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2012. – № 6 (53).
2. Лук'янченко М. Педагогіка здоров'я: теорія і практика / М. Лук'янченко. – Дрогобич, 2012. – 348 с.
3. Бердников И.Г. Теоретические основы формирования валеологической культуры личности учителя : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / И.Г. Бердников. – М., 2003.
4. Бугаєць Н.А. Свобода творчості, як умова розвитку духовної культури : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.01 / Н.А. Бугаєць. – Алма-Ата, 1993. – 19 с.
5. Шуркова Н.Є. Педагогічна технологія / Н. Шуркова. – М., 1992. – 32 с.
6. Петровський А.В. Короткий психологічний словник / А.В. Петровський, М.Г. Ярошевський. – М. : Политиздат, 1985. – 441 с.
7. Леонтьев А.Н. Діяльність. Свідомість. Особистість / А. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1978. – 304 с.
8. Коган Л.Н. Мета і сенс життя людини / Л.Н. Коган. – М. : Думка, 1984. – 252 с.

Стаття надійшла до редакції 21.08.2013.

Пранова Е.В. Сущность и структура компонентов валеологической направленности у будущих специалистов физического воспитания

В статье приведена структура компонентов валеологической направленности у будущих специалистов физического воспитания, а именно рассматриваются специально-деятельностный и личностный компоненты.

Ключевые слова: валеологическая направленность, здоровый образ жизни, структура, компоненты.

Pranova E. The essence and the structure of valeological orientation components of future physical education specialists

The aim of the paper is to determine the essence and structural analysis of special-active and personal components valeological orientation of future physical education specialists.

Today's scientific community paid much attention to valeological education. Research on issues of healthy lifestyles and the development of the skills involved in his writings O.Popovych, T.Shapovalova, A. Minenok. But despite the high level of interest in this problem, not enough attention, in our view, given the structuring of basic concepts. Therefore, in this article we would like to highlight our vision of structural components valeological orientation of future physical education specialists.

Researching the theme of valeological orientation in vocational education the author has studied more than 20 scientific and 15 scientific-methodical 15 sources related issues.

The existing approaches to valeological orientation structuring had been reviewed, marked specially-active and personal components of valeological orientation of vocational education. The essence and the structures of the above components is disclosed.

There were marked the major groups of tasks that are most characteristic for the special-active component of valeological process. When considering personal component marked the main stages in the development of creative personality and stages of creativity development.

The next stage of our scientific researching, we intend to explore the existing method of forming valeological orientation.

Key words: *valeological orientation, healthy lifestyle, structure, components.*